

ПРАВОВА ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

**СТРОЇЧ Василь Васильович - аспірант Навчально-наукового інституту
права та психології Національного університету «Львівська політехніка»**

УДК 343.1.

DOI 10.32782/LAW.2020.1.30

Стаття присвячена аналізу правової взаємодії міжнародних систем щодо запобігання злочинності у кримінологічному контексті. З'ясовано, з метою оптимального протистояння злочинного світу, доконечною постає оперативна координація зусиль та взаємодія всіх держав, які входять до складу Організації Об'єднаних Націй і Європейського Союзу, за посередництвом Центру з міжнародного попередження злочинності та Ради Європи. Це є необхідністю, позаяк злочинність не має кордонів та навіть національної приналежності, вона не існує сама собою, її рівень прогресивності, масштабності, розгалуженості визначається системою міжнародних злочинних зв'язків. Тому, від правоохоронних органів різних країн світу вимагається більш тіснішого співробітництва у правовій сфері, передусім і щодо гармонізації та зближення національних кримінальних законодавств й формування уніфікованої міжнародної законодавчої бази, тобто створення загального правового простору в інтересах всіх держав. Звісно, що без такої співпраці, без спільного активного пошуку загальних міжнародних правових підходів до вирішення проблем боротьби зі злочинністю сумнівними є перспективні позитивні зрушення у цій сфері.

Ключові слова: злочинність, протидія злочинності, правовий механізм, міжнародна співпраця, міжнародні угоди, тероризм, злочинні угруповання, міжнародно-правові стандарти, міжнародне право.

Постановка проблеми

Міжнародне співробітництво щодо запобігання та боротьби зі злочинністю є особливо-важливим напрямом діяльності кожної держави та інших учасників міжнародних відносин. У ХХІ ст. людство досягло значного прогресу в різних суспільних сферах, однак він й проявляється у деструктивних, небезпечних й злочинних формах для подальшого сталого розвитку людства. Злочинні діяння викликають занепокоєння всієї міжнародної спільноти, а відтак не можуть залишатися безкарними. Ефективна міжнародна боротьба зі злочинністю, зокрема її організованими формами, може здійснюватися лише шляхом гармонійної взаємодії усіх компетентних інституцій зацікавлених держав на основі виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань. Світовою спільнотою визнано, що організована злочинність є прямою загрозою як національній, так і міжнародній безпеці, стабільності їх розвитку, адже веде масштабну атаку проти законодавчої та політичної влади, а відтак підриває державність.

Злочинність, зокрема її організовані форми, вкрай негативно впливає й на злагоженість міждержавних відносин, функціонування соціальних й економічних інститутів, послаблює довіру до демократичних процесів. Позитивно на зростання рівня злочинів, які вчиняються організованими групами, впливає трансформація соціальних засад суспільства та посилення протиріч між попитом та можливістю задовільнити

бажання щодо покращання матеріального становища соціуму. Така ситуація поступово зумовлює певне моральне переродження суспільства, зникнення духовних цінностей та інтенсифікує криміногенну ситуацію. Масштаб, основні форми та напрями запобігання та боротьби зі злочинністю національним законодавством визначаються на основі стандартів міжнародного права, рівня розвитку інтернаціонального співробітництва, правових та культурних обставин, а також політичної ситуації.

Стан дослідження проблеми.

Проблема правової взаємодії міжнародних систем у запобіганні злочинності у кримінологічному аспекті була предметом наукових розвідок таких вчених, як: М. Антоновича, С. Бородіна, В. Буткевича, Г. Дідковської, І. Лукашука, Н. Маришева, С. Нестеренко, Ю. Решотова, Н. Сафарової, Б. Тузмухамедова, Л. Тимченко, Г. Тункіна, Л. Філяніної, В. Шупілова та інших. Втім, роботи зазначених авторів не вичерпують потреби у нових підходах до розуміння кримінологічних засад участі нашої держави в міжнародній системі запобігання злочинності у сучасних умовах, позаяк згадані розвідки присвячені здебільшого міжнародно-правовим, організаційно-структурним, процесуальним аспектам й базуються переважно на попередньому нормативному та фактологічному матеріалі, а відтак не відображають реалії сьогодення.

Мета і завдання дослідження

Автор поставив собі за мету, проаналізувати правову взаємодію міжнародних систем щодо запобігання злочинності у кримінологічному контексті.

Виклад основного матеріалу

Нині міжнародна злочинність набула значних масштабів й перетворилась на глобальну проблему. Серед основних причин цього постає відсутність чинників, що здатні об'єднати зусилля різних гілок влади у державі, правоохоронних органів України та аналогічних структурних підрозділів іноземних країн у протидії з проявами міжнародної злочинності. Окрім цього, міжна-

родне співробітництво на законодавчому рівні не закріпило певного пріоритету в даній сфері. Як показує досвід в умовах незалежності нашої держави правоохоронні органи є надто консервативними, повільно акліматизують свої системи щодо надання правової допомоги у процесі кримінального провадження, а відтак це призводить до проблем налагодження ефективної міжнародної співпраці у правоохоронній сфері.

Міжнародне співробітництво у напрямку боротьби зі злочинністю не є відокремленим, воно є невід'ємною складовою міжнародних відносин [1, с. 1–20]. Водночас держави, які не мають налагоджених тісних політичних чи економічних відносин, втім, як правило, беруть активну участь в роботі із запобігання й протидії міжнародній злочинності в усіх її проявах.

Розгляд наукових досліджень та аналіз практики засвідчує про те, що визначальною причиною процесів криміналізації соціуму постає саме сфера соціально-економічних відносин. Для цього криміногенний потенціал створює різні за своєю природою явища й тенденції у цій сфері. Переважно боротьба зі злочинністю ведеться у процесі реагування на вже вчинені злочини.

Правова неосвіченість, ігнорування правовими нормами, відкритий непослух законодавству дедалі більше набирають форми усталеної норми поведінки в суспільстві. Значну частину соціуму охопив правовий нігілізм, який безпосередньо впливає на зростання злочинності. Таке явище є зумовлене послабленням контролюючої ролі держави, малоефективною наглядовою діяльністю її правоохоронних органів. Беручи до уваги це, зазначена неврегульованість має загалом загальний планетарний, а не специфічний національний характер, а тому витворює спільні глобальні проблеми для всіх світових держав у процесі боротьби зі злочинністю.

Злочинність, зокрема її організовані форми, давно зійшла поза межі національних інтересів, відтак оперативна боротьба з нею можлива лише шляхом налагодженої широкої міжнародної співпраці. Як слушно зауважує вчений Л. Тимченко, що переростання національної злочинності у міжнарод-

ну висунуло вимогу доконечного об'єднання зусиль міжнародної спільноти в боротьбі із цим вкрай небезпечним явищем. Окрім інших, міжнародно-правової регламентації набувають питання оптимізації систем кримінального правосуддя, гармонізації кримінально-правової заборони, координації превентивних антикримінальних зусиль держав. Слід також зважати на те, що чим вищий рівень інтернаціоналізації злочинності, тим більше всебічною та активною повинна бути налагоджена взаємодія держав світу у боротьбі з нею. Як засвідчує практика, така взаємодія найбільш успішно реалізовується у межах діяльності міжнародних організацій. На жаль, нині вже є сформованими та діють потужні злочинні угруповання, що активно та вдало використовують будь-які прогалини державної влади у ході виконання своїх діянь й протидії правоохоронним органам.

Різні кримінальні угруповання часто здійснюють спільні акції у багатьох сферах злочинного бізнесу, що становить значну міжнародну загрозу (приміром, у торгівлі зброєю й антикваріатом, у сфері нелегального міждержавного обігу наркотиків, радіоактивних речовин, а теж у комерційній та кредитно-фінансовій сферах, які здебільшого, пов'язані із відмиванням значних грошей), в результаті чого практично всі держави зазнають істотних економічних збитків, значно послаблюється їх національна економіка.

Опрацювання міжнародних документів стосовно надання правової допомоги та протидії злочинності має базуватися на позитивному досвіді й результатах, набутих у процесі розробки та виконання діючих двосторонніх й багатосторонніх угод із широким колом учасників. Самі такі домовленості зможуть сприяти досягненню вищого рівня узгодження (імплементції) національних законодавств держав стосовно застосування належних кримінальних покарань за участь в організованих злочинних групах, запровадження у дійсну практику більш ефективних заходів у сфері кримінального правосуддя та розширення застосовування механізмів взаємної допомоги та видачі злочинців.

Сьогодні міжнародною спільнотою ведеться процес відпрацювання загальної політичної домовленості щодо формування глобальних зусиль в боротьбі із всілякими проявами злочинності, зокрема і тієї, що виходить поза межі однієї держави чи реалізовується міжнародними організованими злочинними групами, членами якої є громадяни різних країн. Чимало держав й міжнародних організацій вже консолідувались довкола боротьби з такими злочинними проявами, а саме (Організація Об'єднаних Націй, Північноатлантичний альянс (НАТО), Європейський Союз, Рада Європи, Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол)).

Більшість країн, що входять до складу ООН, усвідомлюють та справедливо оцінюють цю надважливу проблему. Відтак, у межах діяльності існуючих міжнародних організацій були створені цілком сприятливі умови щодо об'єднання зусиль країн-учасниць в боротьбі із організованою та загальнокримінальною злочинністю. Втім, саме правове оформлення цього механізму здійснюється вкрай повільно, не завжди визначається послідовністю й загалом із огляду на відомчий принцип. Також недостатньо чітко визначено, яким формам – інституціональним чи договірно-правовим – слід віддавати прерогативу в даному процесі. Попри це, процес співробітництва у цій сфері продовжує інтенсифікуватися. Зокрема, у рамках ООН та Організації безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) діє програма щодо надання технічної допомоги країнам центральноазіатського та кавказького регіонів, що була розроблена із врахуванням регіональної практики ОБСЄ. Модусами позитивного результату таких спільних дій стали ратифікація й імплементція Україною, Азербайджаном, Казахстаном, Узбекистаном та іншими країнами універсальних документів, що прийняті у сфері боротьби із тероризмом. Втім слід зауважити, що інші держави, які входять до складу Співдружності Незалежних Держав, не надто поспішають ратифікувати такі міжнародні договори.

Визначальною метою державної та міжнародної політики в сфері боротьби зі злочинністю є формування дієвої системи за-

побігання, протидії та розшуку тих осіб, які вчинили діяння, що містять ознаки злочину міжнародного характеру, виявлення та подолання соціальних умов й наслідків, ефективного забезпечення одного з конститутивних принципів – обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні.

Значне розширення масштабів правопорушень, формування й діяльність організованих злочинних груп, розподілення кримінальних ролей та функцій, фортифікація багатоступеневих злочинних зв'язків (зокрема, на міждержавному і міжрегіональному рівнях) та інші негативні явища, визначають сприятливі умови для подальшого розвитку загальнокримінальної злочинності. Саме динамічний розвиток злочинності стає базисом для негативних якісних і кількісних змін загальнокримінальної злочинності, себто прерогатива надається корисливим, корисно-насилницьким посяганням, жорстокості та злочинному професіоналізму. Передусім це є характерологічною особливістю таких злочинів, як торгівля наркотичними речовинами, радіоактивними матеріалами та зброєю, підробка грошей, злочини в кредитно-банківській сфері, розбої, грабежі тощо. У вчиненні цих злочинів часто беруть участь особи, які є громадянами різних країн. Відтак, злочинні угруповання по-суті вже давно вийшли за межі однієї держави та набули характеру міждержавного, міжнаціонального, тобто планетарного. Боротьба із цим явищем ускладнюється цілою низкою причин: з одного боку, кризою економіко-політичної сфери, фактом істотних прогалин у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві, відсутністю належних методичних розробок стосовно розслідування подій вчинення злочину організованими групами, а з іншого – недосконалістю механізму координації міждержавної співпраці.

У межах Економічної і соціальної ради ООН в 1993 р. на другій сесії Комісії із попередження злочинності й кримінального правосуддя заслуговувалася доповідь на тему «Взаємодія організованої злочинної діяльності і суспільства в цілому», в якій перелічувалися ознаки, що зараджують роз'ясненню характеру такого суспільно небезпечного

явища, як організована злочинність. Так, організована злочинність – це діяльність об'єднаних злочинних осіб або угруповань на економічній основі. Економічний зиск отримується за допомогою надання незаконних послуг і товарів або через надання законних послуг і товарів у незаконній формі. Організована злочинність представляє собою конспіративну злочинну діяльність, у процесі якої за допомогою ієрархічно збудованих структур координується планування і реалізація незаконної діяльності чи досягнення законних цілей шляхом заборонених засобів. Організовані злочинні угруповання мають тенденцію встановлювати часткову чи повну монополію щодо надання заборонених товарів та послуг споживачам, бо таким чином гарантується більш високий прибуток. Організована злочинність не обмежується виконанням завідомо забороненої законом діяльності або наданням заборонених послуг. Вона включає і такий вид діяльності, як відмивання «брудних грошей» за допомогою електронних засобів та переведення таких грошей в легальні види діяльності. Для корумпування посадових осіб організовані в угруповання злочинці використовують в своїй роботі різноманітні засоби для проникнення в законні види діяльності [2, с. 10].

Отже, коли учасники організованої злочинної групи починають займатись законною комерційною діяльністю, вони, як правило, привносять туди насилля та залякування, які застосовуються в незаконних видах діяльності.

Стан злочинності в будь-який час визначається соціально-економічними реаліями буття суспільства та держави, що зумовлюється ситуацією, яка історично склалась. Для сучасних держав характерні загальні тенденції розвитку та трансформації злочинності, що набуває більш організованого та міжнародного характеру. Найчастіше злочин, розпочатий на території однієї з держав, закінчується на території іншої, а іноді ланка злочинів тягнеться через території декількох держав.

Дотепер немає тісного ділового співробітництва, належного взаєморозуміння і довіри між правоохоронними органами як

на державному рівні, так і в окремих галузях в рамках міжнародних організацій. Як правило, розроблювані і проведені ними спеціальні операції ґрунтуються тільки на власних можливостях без застосування допомоги інших зацікавлених відомств та використання їх багатого досвіду, спеціальних сил і надбань. Зокрема, хід реалізації багатьох міждержавних програм показує недостатній рівень взаємодії правоохоронних органів державучасниць і відповідних міждержавних органів.

Висновки

Таким чином, з метою оптимального протистояння злочинного світу, доконечною постає оперативна координація зусиль та взаємодія всіх держав, які входять до складу Організації Об'єднаних Націй і Європейського Союзу, за посередництвом Центру з міжнародного попередження злочинності та Ради Європи. Це є необхідністю, позаяк злочинність не має кордонів та навіть національної приналежності, вона не існує сама собою, її рівень прогресивності, масштабності, розгалуженості визначається системою міжнародних злочинних зв'язків. Тому, від правоохоронних органів різних країн світу вимагається більш тіснішого співробітництва у правовій сфері, передусім і щодо гармонізації та зближення національних кримінальних законодавств й формування уніфікованої міжнародної законодавчої бази, тобто створення загального правового простору в інтересах всіх держав. Звісно, що без такої співпраці, без спільного активного пошуку загальних міжнародних правових підходів до вирішення проблем боротьби зі злочинністю сумнівними є перспективні позитивні зрушення у цій сфері.

Література

1. Мельникова Э. Б. Теоретическая концепция международного сотрудничества в сфере уголовной юрисдикции. *Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества*. 1995. С. 1–20. URL: <http://ex-jure.ru/law/news.php?newsid=1124>
2. Основы борьбы с организованной преступностью. Под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н.П. Яблокова. Москва: ИНФРА-М, 1996. 400 с.

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of the legal interaction of international systems for crime prevention in the criminological context. It was found that in order to optimally confront the criminal world, the operational coordination of efforts and cooperation of all states that are members of the United Nations and the European Union, through the Center for International Crime Prevention and the Council of Europe, is final. This is a necessity, because crime has no borders or even nationality, it does not exist by itself, its level of progressiveness, scale, branching is determined by the system of international criminal relations. Therefore, law enforcement agencies around the world are required to cooperate more closely in the legal field, especially on the harmonization and approximation of national criminal laws and the formation of a unified international legal framework, ie the creation of a common legal space in the interests of all states. Of course, without such cooperation, without a joint active search for common international legal approaches to solving the problems of combating crime, promising positive developments in this area are questionable.

Key words: crime, fight against crime, legal mechanism, international cooperation, international agreements, terrorism, criminal groups, international legal standards, international law.

3. Тимченко Л. Д. Международное право: учебник. Харьков: Консум. Университет внутренних дел, 1999. 526 с.

4. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право». Київ, 2000. 19 с.

5. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності. 1997 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_786#Text

6. Зимин В., Зубов Й. Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью и охраны общественного порядка. Москва : НИИ МВД России, 1993. 250 с.

7. Зелинская Н.А. Международные преступления и международная преступность : монография. Одесса : Юрид. литература, 2006. 568 с.